

x

Kronika.

x

temveč le na podlagi vseh dosedanjih posameznih smrtnih slučajev, torej na empirično-induktiven način. Sodba »Človek je umrljiv« je in ostane torej le »izkustveno-občna« sodba in zato nikakor ne gre, da bi reševali njen pomen za silogistično utemeljevanje z rekurzom na kak apriorni značaj njene veljavnosti. Iz tega pa še daleko ne sledi, da bi se take in podobne izkustveno-občne sodbe torej ne mogle z dobrim smislom vporabljeni kot premise odgovarjajočih konkluzij; če bi bilo temu tako, tedaj bi sploh noben naravoslovni zakon ne imel prave spoznavne sklepne vrednosti: znano pa je, da se poslužujejo naravoslovci takih zakonov (= izkustveno-občnih sodb, oziroma dejstev) v neštetihi slučajih tudi za pridobivanje novih in pravih posameznih »spoznatkov«. *France Veber.*

Alfons Daudet: Sappho. S francuskega prevel Milan S. Nedić. Drugo, pregledano izdanje. 1921. Izdanje S. B. Cvijanovića u Beogradu.

Med francoskimi naturalisti je gotovo najtoplejši in najprikupnejši A. Daudet, ki mu je mlada leta obsijalo južno solnce, puščajoč sledove žarkih zlatih žarkov tudi na njegovih delih. Toda dasiravno ni ostal le pri svojih slikovitih in srčno pisanih »Pismih iz mojega mlina« in po vzgledu svojih tovarišev naturalistov napisal vrsto romanov, ki jim je vsebina zajeta iz šumnega in hrupnega meščanskega življenja Lyona in Pariza, je vendar vtisnil vsem svojim delom sočnost in svežost, ki mu je bila lastna kot temperamentnemu južnemu Francozu in ki ga je močno razlikovala od zdravniško hladnega Zole. Zelo uspelo in razširjeno delo je tudi njegov roman »Sappho«, živa slika trgajočega se življenja, prikazana z ognjevito silo in redko odličnostjo.

Tu nas Daudet seznani z življenjem umetnikov in veseljakov bogatašev, odgrinjajoč nam tragedije, ki se odigravajo po ateljejih in salonih. Jedro romana tvori bolna ljubezen med mladim in zdravim Jan d'Armandijem in nesrečnim dekletom Fani Legrandovo (Sappho!) in se konča z razsulom Janovega življenja.

Že pred leti smo dobili tudi mi to delo v sijajnem Župančičevem prevodu, zdaj pa je podjetno Cvijanovićevo založništvo izdalo ta roman že v drugič v srbohrvaščini in se čita prav gladko ter ga ne moti kopica iz vseh jezikov nabranih besednih skovank, kakršne najdemo pogosto v sličnih izdajah.

Miran Jarc.

Kronika.

Prof. M. Murko o »početkih jedinstvenega književnega jezika Hrvatov in Srbov«. Pod označenim naslovom je napisal Murko za Baudouinov zbornik: *Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921*, Kraków 1921, članek (str. 116—124), ki zasluži, da se z glavno njegovo vsebino seznanijo tudi taki južnoslovanski krogi, ki sicer ne bodo segli po Baudouinovem zborniku.

Murko predločuje v kratkih potezih zavedne starejše poskuse od 16. stoletja naprej, da se proklamira za južne Slované »do Carigrada«, specijalno torej za Hrvate in Srbe, enoten književni jezik, podaja kratke sezname starejših tiskanih dalmatinsko-čakavskih (od 1495. l.) in dubrovniških »lepe« literature (od 1549. l.) ter se mudi zlasti pri tistih pisateljih, počenši s Kašićem (1604), ki jim bosensko narečje ni bilo rodno, a so ga kljub temu rabili in s tem pripravljali pot njegovi končni zmagi. Na koncu članka more Murko po pravici

x

Kronika.

x

konstatirati, da «je ostala Kašićeva tradicija živa do zagrebškega ilirizma, ki je od l. 1830. skušal zediniti vse Jugoslovane ter je res pripravil tla za književno jedinstvo Hrvatov in Srbov, ki pa je postalo mogoče šele po velikih reformah Vuka Karadžića pri Srbih». Tukaj naj navedem še besede, s katerimi Murko svoj članek začneja: «Med največje uspehe kulturnega napredka južnih Slovanov v 19. stoletju spada jedinstvo književnega jezika Hrvatov in Srbov, ki so ga proglasili glavni srbski in hrvatski učenjaki in pisatelji in ž njimi Slovenec Miklošič l. 1850. na Dunaju».

Problem, ki si ga je Murko stavil, tiči v odgovoru na vprašanje: z a k a j ni postal skupni srbohrvatski jezik niti dalmatinsko-čakavski niti dubrovniško-jekavski, ampak sta se porinili obe starejši literarni narečji v kljub nasprotnim naporom na stran ter nadomestili z bosenskim, oziroma hercegovskim. Murko ocenjuje vlogo pojma «lepote» in pa «čistote» jezika ter vlogo nove filologije pri tem vprašanju, zadovoljiv in po mojih mislih tudi pravilen odgovor pa dobi v ideologiji jezuitov: «Pametno so določili voditelji naše družbe, da se priučijo oni, ki naj vzgajajo kak narod, tistemu domačemu narečju, ki je naj bolj razširjeno». To praktično načelo kozmopolitskih jezuitov je izdal Kašić, ki se je na tej osnovi poprijel bosenskega narečja, že 1604. l. v svoji gramatiki, a Murkova zasluga je, da se bo moralo odslej v naši literarni in kulturni zgodovini primerno vpoštevati.

Trditve, da hrvatski protestanti, ki jim je služil tiskani hrvaški lekcijonar kot eden izmed glavnih virov, «tega niso priznali» (118), jaz ne bi kar tako povzel po Polovičevi razpravi v Trubarjevem zborniku. Saj Trubar navaja v predgovoru k Novemu testamentu l. 1557. l. med viri tudi «hrvaški misal», ki se je natisnil malo prej v Benetkah z latinskimi črkami. To more biti le Bernardinov lekcijonar iz 1544. l.

Kjer se omenjajo poskusi enotnega literarnega jezika za južne Slovane, bi se moral po mojih mislih omeniti tudi poskus Petra Pavla Vergerija. Vergerijev spis: «Dialogi quatuor de libro, quem Stanislaus Hosyjus, Germano Polonus, episcopus varmiensis proximo superiore anno (= 1558), contra Brentium et Vergerium Coloniae edidit» iz 1559. l. je imela naša literarna in kulturna zgodovina že sicer doslej malce v evidenci, toda samo po izvlečkih, ki jih je objavil 1799. l. Schnurrer v svojem znamenitem «Bücherdrucku» (23). V ljubljanski studijski biblioteki pa sem našel Vergerijev original sam (12.801—7). Tam se nahaja precej več nego je posnel Schnurrer. Trubarjevemu pismu z dne 2. januarja 1560. verjamem, da ni Verger do takrat «niti prevedel iz biblije ali kake druge knjige v hrvaški jezik ničesar, in sicer zato ne, ker slovanski ali hrvaški ne ume dobro niti govoriti, še manj prevajati». Praktično torej ni znal Verger dobro nobenega slovanskega jezika. Na drugi strani je pa poznal hrvaške glagoljaše in vedel, kod vse se rabi slovanski jezik v cerkvi: «Verger je imel najprej v Iliriji, namreč v Modrušu, potem pa v svoji domovini (t. j. Kopru) škofijo... Od Vergerija sem namreč večkrat slišal, da se čita maša v obeh škofijah, Modruški in Koprski, ponekod v latinskem, ponekod v slovanskem jeziku, pa ne samo tam, ampak tudi po Kranjskem, Hrvaškem in drugod (Dialogus III, 62 b). Dalje je čital Žige Herbersteina knjigo Commentari rerum moscovitarum (61 b) ter bil prilično poučen o razprostranjenosti Slovanov. Iz ideologije človeka, ki nobenega slovanskega jezika ni dobro poznal, je čisto umljivo, da so se mu zdeli vsi ti slovanski jeziki le narečja enega skupnega jezika, Slovani kot skupina, pri kateri se dá glede literarnega jezika postopati po primeru «Germanije, Italije, Francoske, Španije»: «(slovanski) prevodi bi se

x

x

morali prilagoditi tistemu dijalektu, ki je bolj razširjen, da bi mogel en prevod zadostiti obenem mnogim» (62 a), «da bi ga mogli razumeti tudi drugi slovanski narodi, vsaj glavni (praecipui), in sicer v prvem redu Dalmatinci» (63 a). In zdi se mu, da bi to «ne bilo težko doseči» (62 a). Že Vergerij pozna torej moment široke razprostranjenosti, ki so ga pozneje jezuiti za Hrvate in Srbe nevedé tako blagonosno poudarili, sicer pa meri na neki umeten jezik, ki bi naj segal preko hrvaškosrbskih mej in čigar podlaga bi imela biti menda cerkvena slovenščina. Torej ne določen živ dialekt! In za tega gre: favoriziranje živega narodnega jezika mesto tujega ali mrtvega ali umetnega pomeni literarni napredek!

Kje korenini vpoštevanje živega jezika od strani jezuitov? ³Zame ni nobena dvoma, da jim ga je vsilila praksa reformacije. Praksa, pravim, ne teorija a la Vergerijeva! Kako so mislili nekateri pristaši rimske cerkve o rabi živega, zlasti slovanskega narodnega jezika v cerkvi tudi še med reformacijo, zato nam je klasična priča že omenjeni škof Hosijsz, Vergerijev sodobnik in protivnik. Njegove knjige proti Vergeriju in Brenzu sicer nimam pri roki, toda Vergerij je ponatisnil iz nje v III. svojem dijalogu vse, kar nas tukaj zanima. Hosijsz izhaja sploh iz stališča, da so «prinesli prevodi svetih knjig v narodne jezike cerkvi božji mnogo škode» (Vergerij 62 a). O razprostranitvi Slovanov je tudi Hosijsz precej dobro poučen; znani so mu Čehi, Moravljani, Kašubi, Kusi, Moskoviti, «Svetii», Dalmatinci, Bošnjaki, Hrvati, «Rascijani» in Srbi, a ravno ta obilica ga moti: «Ako hočemo prirediti tako mnogo in tako različnih prevodov svetega pisma, da bi zadovoljili vse te narode, se bode moglo komaj vse v redu poskrbeti, kdo pa naj skrbi za to, da se ne vrine v prevode nobena pomota, če bo imelo vsako pleme (gens) v svojem narečju svete molitve in branje?» (61 b). Temu škofu so se zdeli še tudi 1558. l. celo prevodi najvsakdannejših molitev v narodne jezike nepotrebni: «Očenaš imamo preveden v narodni jezik (= poljski), toda koliko jih boš našel, ki bi razumeli v njem vsaj vsako tretjo besedo, vsaj po črki? Iz nevedne množice komaj vsakega stotega, da o zmislu sploh molčim» (61 a).

Fr. Kidrič.

O dadaizmu. Njegovi najbolj zagrizeni zagovorniki so kasli pametno krenili na pot uglajenega klasicizma. Ta ali oni pristaš pa seveda poreče, da struja še nikdar in nikoli ni tolikanj procvitala, češ, z naglim pokopavanjem se najlepše dokazuje, kako zelo je «dada» v napotje miroljubnim literatom, slikarjem in glasbenikom. Umetnost, ki je bila dosihdob sinekura, je po dadaini zaslugi postala baje pekel.

Početkom decembra l. 1921. so novine razglasile, da pripravljajo dadaisti sedemnajst razstav v Parizu, od teh priredi prvo ameriški slikar Nan Ray, štirinajst na Španskem, dvanajst v Londonu, sedemindvajset na Nemškem, devet v Italiji, tri v Jugoslaviji, sedem na Švedskem in devetindvajset v Združenih državah. Kakor piše Vaudéremovo glasilo «Miroir des Lettres», je doseglo dadaino gibanje vrhunec l. 1920. V naslednjem letu pa je nedoraslemu Pegazu jela pojmati sapa. Škoda. Zakaj dadaisti ne skrivijo lasu nikomur, le nekoliko pestrosti zanašajo menda v slovstveno enoličnost. «Nekateri kažejo resnične književniške darove», trdi omenjeni dramatik v svojem Slovstvenem Ogledalu, «saj jim ne manjka hudomušnosti, in celotna skupina zastopa dokaj krepka gesla, kakor so pač vsa zanikajoča gesla.»

Njih nauk? Ravnopravnost idej učijo, enakost vtisov, misli, čustev, dojmov, zaznav. «Kaj je krasno? kaj je grdo? kaj je veliko, močno, šibko? Kaj je Carpentier, Renan, Foch? Ne znam. Kaj sem jaz? Ne znam. Ne znam. Ne